

Tekerrürden Tefekküre

TARİH

Editör
Mefail Hızlı

SİYER akademi

Siyer Yayınları: 234
Siyer Akademi: 4

Eser Adı
Tekerrürden Tefekküre Tarih

Genel Yayın Yönetmeni
Muhammed Ali Alioğlu

Proje Yürütücüsü
Prof. Dr. Mefail Hızlı

Sekreterya
Nuri Sardoğu

Editör
Prof. Dr. Mefail Hızlı

Son Okuma
Ayşenur Sözgen

İç Tasarım
Mevlüt Sami Ertem

Kapak
Muhammed Onur Özçelikçi

Baskı
Gül Mat. Matbaacılık Yayıncılık San. Tic. A.Ş.
Maltepe Mah. Fazıl Paşa Cad. No: 8/4
Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul • Tel.: 0212 577 79 77
Sertifika No: 34712

1. Baskı: **Aralık 2021**

ISBN: **978-625-8015-57-7**

[“Tekerrürden Tefekküre Tarih” başlıklı eser, bilimsel araştırma ve geliştirme (AR-GE) projesi olarak Siyer Yayınları tarafından 15.01.2021-15.12.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.]

SİYER akademi

Bağlar Mah. 24. Sok. No: 10/A Güneşli Bağcılar/İstanbul
Tel & Fax: (0212) 544 76 96 – (0212) 544 58 46 • **Wp Hattı:** (0546) 544 76 96
Sertifika No: 22574 • www.siyerkitap.com | satis@siyeryayinlari.com

BİR TARİHÇİ OLARAK HALİL İNALCIK (1916-2016)

Nuri SARDOĞU
Üsküdar Üniversitesi Sosyoloji YL Öğrencisi

Tarih bir milletin sahip olduğu en önemli ve öncelikli değerlerinden biridir. Tarihçi ise bu değeri koruyup üzerinde çalışarak insanlığa ve sonraki nesillere aktaran kişidir. Ülkemizin yetiştirmiş olduğu önemli tarihçilerden biri olan ve *Şeyhü'l-Müverrihîn* (Tarihçilerin Şeyhi), *Kutbü'l-Müverrihîn* (Tarihçilerin Kutbu) gibi önemli sıfatlarla anılan ve *"Milletleri millet yapan tarihleri ve kültürleridir. Tarihsiz bir millet kişiliğini kaybetmiştir."* (Yılmaz, 217) sözünün sahibi olan Prof. Dr. Halil İnalcık Hoca bu bölümde öz bir biçimde ele alınacaktır.

A. Hayatı, Eğitimi ve Eserleri

1. Hayatı ve Eğitimi

Kırım göçmeni Seyit Osman Nuri Bey ile Ayşe Bahriye Hanım'ın evladı olarak 7 Eylül 1916 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Halil İnalcık, ilk tahsilini 1925'te Ankara'da Gazi İlkokulu'nda tamamladı. Orta mektebin birinci sınıfını da Ankara'da okudu. Sivas Muallim Mektebi'ne giderek bir sene orada kaldı. Ardından Balıkesir Muallim Mektebi'ne nakli alındı. 1935'te aynı okuldan mezun oldu. Bu arada edebiyat alanında Abdülbaki Gölpınarlı (öl. 1982), fizik alanında Nusret Kürkçüoğlu (öl. 1989) gibi önemli isimlerden dersler aldı. Mezun olduğu yıl Ankara Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi kuruldu. Açılan bölüme imtihanla alınan 40 öğrenciden birisi oldu.

1940 yılında bu fakültede lisans eğitimini tamamladı, aynı üniversitede Yeni Çağ Kürsüsü'nde asistan olarak görev aldı ve doktora eğitimine başladı. 1942'de doktora tezinde *Tanzimat ve Bulgar Meselesi* başlıklı ilgi uyandıran bir konuyu çalıştı. Doktorasını tamamladığında Bulgaristan Elçiliği kendisiyle iletişime geçip çalışmanın niteliği ve objektifliği açısından kendisini tebrik etti. Bundan sonra diğer önemli çalışmalar peşi sıra ortaya çıktı. Bunlardan biri *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arnavid ismiyle* yayınlanan ve arşivlerimizdeki en eski tahrir defteri olan 2. Murad dönemine ait 1432 tarihli Arnavutluk tahrir defteri hakkında yapmış olduğu çalışmadır (İnalcık, *Tarih Bilinci,* 41).

İnalcık, 1945 yılında Ankara Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümünden Şevkiye Işıl Hanım'la yaptığı evliliği onun vefatına, yani 1989'a kadar devam etti. Bu evliliklerinden Günhan adında bir kızları oldu. Halil İnalcık evliliği hakkında şunları söylemiştir: "Evlilik şüphesiz hiç tereddüt etmeden belirtmeliyim; benim ilmi hayatımda hakikaten bir dönüm noktası olmuştur, bir büyük destek olmuştur. Eğer Şevkiye yerine başka bir kadınla evlenseydim bu kadar verimli olamazdım. O bana Arapça metinleri tercüme etti, çok hanımefendi, çok azimli, anlayışlı ve kendisi de ilim adamı olduğu için, hakikaten başka bir talihim de o noktadan olmuştur." (Arşiv, 2020).

17 Şubat 1947'de Türk Tarih Kurumu'nun aslî üyeliğine seçildi. O dönemlerde Türk Tarih Kurumu'nda; 8. başbakan Ord. Prof. Şemseddin Günaltay (öl. 1961), Hasan Ali Yücel (öl. 1961), Fuad Köprülü (öl. 1966) gibi önemli fikir ve siyaset adamları bulunmaktaydı.

1949-50 yıllarında İngiltere'ye gitti ve 1,5 sene orada kaldı. Bu süre içerisinde British Museum ve İngiliz Devlet Arşivi'nde (The Public Record Office) çalışmalar yaptı. Ayrıca o dönemde Osmanlı tarihiyle alâkalı araştırmalar yapan Avusturyalı tarihçi Paul Wittek'le (öl. 1968) tanışıp haftalık derslerine katıldı. Halil İnalcık onun için, "Paul Wittek, Fuad Köprülü gibi tarihçilik yolunda bana hakikaten yararlı olmuştur." demiştir.

Başka bir önemli tarihçi olan Bernard Lewis'le (öl. 2018) de bu süreçte dostluk kurdu.

1952 yılında yapmış olduğu "Viyana Bozgun Yıllarında Osmanlı-Kırım Hanlığı İşbirliği" teziyle profesör unvanını aldı. 1972'de emekliye ayrıldı. Akabinde Amerika'nın Philadelphia, Harvard, Chicago gibi çeşitli üniversitelerinden teklifler aldı. Chicago Üniversitesi'nin teklifini kabul ederek Amerika'ya gitti ve burada 1986'ya kadar 14 yıl boyunca hocalık yaptı (Arşiv, 2020).

Halil İnalcık, hayatının 20 küsur yılını geçirdiği Amerika'nın, kendi tarihçilik anlayışı ve dünya görüşünün şekillenmesinde çok etkili olduğunu, bu sayede İngiliz tarihçiliği, Alman tarihçiliği ve Amerikan sosyal bilimler yaklaşımını birleştiren bir tarih görüşünü elde ettiğini ve bu görüşü Türk tarihçileri arasında yaymak istediğini belirtir (Arşiv, 2020).

Yabancı dil öğrenimine önem veren İnalcık, tarihçilik yapacak özellikle de Osmanlı tarihi çalışacak gençlere üç batı dili (İngilizce, Almanca ve Fransızca), iki de doğu dili (Arapça ve Farsça) öğrenimini tavsiye eder (İnalcık, *Tarih Bilinci,* 79). Kendisi asistanlık ve doçentlik yıllarında Arap-Fars dilleri ve edebiyatları âlimi olan Mehmet Necati Lugal'in (öl. 1964) Farsça derslerine devam etti (İnalcık, *Tarih Bilinci*, 24).

Ömrünü tarih alanına harcamış olan İnalcık, ortaya koymuş olduğu çok değerli çalışmalar neticesinde birçok ödül, yurt dışında alınmış şeref üyelikleri ve doktora payelerine sahip oldu. Almış olduğu ödüllerden birkaçı şunlardır:

- T.C. Dışişleri Bakanlığı Üstün Hizmet Ödülü (1991)
- 17. Sedat Simavi Ödülü: Sosyal Bilimler alanında "Osmanlı İmparatorluğu - Toplum ve Ekonomi" adlı eseriyle (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti) (1993)
- T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü (2002)

(İnalcık'ın almış olduğu ödüllerin geniş listesi için bkz. İnalcık, *Tarihe Düşülen Notlar,* 1/313-315)

Kendisine tevcih edilen fahri doktoralar ise şu şekildedir:

- Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, Türkiye (1986)
- Atina Üniversitesi, Yunanistan (1987)
- Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye (1992)
- Kudüs İbranî Üniversitesi, İsrail (1993)
- Bükreş Üniversitesi, Romanya (1993)
- Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye (1995)
- Balıkesir Üniversitesi, Türkiye (1999)
- Sofya Üniversitesi, Bulgaristan (2001)
- Manas Üniversitesi, Kırgızistan (2004)
- Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye (2005)
- Koç Üniversitesi, İstanbul, Türkiye (2006)
- Trakya Üniversitesi, Edirne, Türkiye (2007)
- Azerbaycan Milli İlimler Akademisi (2012) (Aslantaş, 19).

25 Temmuz 2016'da Ankara'da tedavi gördüğü hastanede 100 yaşında iken vefat eden Halil İnalcık'ın naaşı Fatih Camii hazîresinde özel ulema kabrine defnedildi. Vefatının ardından Murat Bardakçı'nın kaleme aldığı ve mezar taşına işlenen manzum tarih kıtası ise çok manidardır:

"Kutb-ı aktâb-ı müverrîhîn idi
Cümle âsârı buna muhkem delîl
Rıhletiyle artık öksüzdür ilim
Böyle emretti bunu nazm-ı celîl
Şimdi mutlak Fatih'in bağrındadır
Fethi ondan dinliyorken biz melîl
Hüzn içinde söyledim tarih-i tâm
Kalbi yıkdı hicr göçdü Mîr Halîl (1437)"

Tarih kıtası günümüz Türkçesiyle ve Murat Bardakçı'nın yorumlamasıyla şöyle aktarılabilir: "O, tarihçilerin kutublarının kutbu, hepsinden yüksek mertebede idi ve yazdığı bütün eserler bunun böyle olduğunun delilidir. Vefatıyla ilim artık öksüz kalmıştır, herkesin günü geldiğinde öleceğinin bir emir olduğu da Kur'ân'da zaten geçmektedir. Halil İnalcık, şimdi

mutlaka Fatih Sultan Mehmed'in yanında, onun bağrındadır; İstanbul'un fethini bizzat ondan dinliyordur ama biz üzgün ve boynu bükük haldeyiz. Böyle bir hüzün içerisinde tarih düşürdüm ve hicrî 1437'ye karşılık gelen 'Ayrılık kalbi yıktı, Halil Bey göçtü gitti' (Bardakçı, 2017).

2. Eserleri

Halil İnalcık bir asırlık ömründe kendisini adamış olduğu tarih alanında 30'dan fazla kitap ve yüzlerce makale kaleme aldı. Burada bazı eserleri hakkında kısa kısa bilgiler ve geri kalan belli başlı eserleri de sadece ismen aktarılacaktır:

1. *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600*: Eser, Halil İnalcık'ın en önemli ve meşhur eserlerinden biridir. İnalcık, uluslararası akdemi camiasında tanınmasına katkısı olan bu eserini *The Ottoman Empire, The Classical Age, 1300-1600* başlığıyla İngilizce olarak kaleme almış, sonraki süreçte eser Türkçeye tercüme edilmiştir. İlk olarak 1973 yılında yayımlanan kitap, daha sonra görmüş olduğu ilgi nedeniyle hem pek çok baskı yapmış hem de Arapça, Farsça, Yunanca, Arnavutça, Sırpça, Rumence gibi birçok dile tercüme edilmiştir. Kitap adından da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'nin 300 yıllık klasik çağını; genel bir bakış, devlet anlayışı, ekonomik ve toplumsal yaşam, din ve kültür üst başlıkları altında inceler.
2. *İmparatorluktan Cumhuriyete*: İnalcık'ın 1962-1992 yılları arasında yayımlanan, özellikle Osmanlı'nın sosyal tarihi ve Türkiye'nin ortaya çıkışıyla alâkalı makalelerin yer aldığı, bunun haricinde de bazı yeni makalelerin de eklendiği bir eserdir. Kitapta; Osmanlı Tarihçiliğinin Doğuşu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Toplumsal Yapısı Üzerine: Paradigmalar ve Araştırmalar, Çift-Hane Sistemi ve Köylünün Vergilendirilmesi, Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre 1469 ve 1519 Seneleri Civarında Dibra (Debre) ve Akçahisar (Kruje) Bölgeleri, Osmanlı Milletleri Üzerine Arşiv Belgeleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda

Sefarad Yahudileri, Modern Avrupa'nın Gelişmesinde Türk Etkisi, Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi, Avrupa ile Orta Doğu Arasında Türkiye ve Hilafet ve Atatürk İnkılabı başlıklarıyla yer alan makaleler bulunmaktadır.

3. *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet:* Halil İnalcık bu eserinde; Osmanlı devlet anlayışı, kanun rejimi, kanunların uygulanış biçimi ve adalet yöntemleri konularında farklı zamanlarda kaleme almış olduğu makalelerle Osmanlı'nın 600 sene boyunca birçok din ve milletten insanı nasıl bir arada tutup yönettiğini açıklamaya çalışmaktadır. Kitapta; Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri, Türk Devletlerinde Devlet Kanunu Geleneği, Şerîat ve Kanun, Din ve Siyaset, Şikâyet Hakkı: Arz-ı Hâl ve Arz-ı Mahzarlar ve Adâletnâmeler başlıklı beş bölüm bulunmaktadır.
4. *Osmanlı ve Avrupa*: Kitap; Osmanlı ve Avrupa ilişkilerine dair çeşitli araştırmaların yer aldığı dokuz makaleden oluşmaktadır. Eserde; Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi, "Sultanizm" Üzerine Yorumlar: Max Weber'in Osmanlı Siyasal Sistemi Tiplemesi, Türkiye ve Avrupa: Dün Bugün vb. üst başlıklar yer almaktadır.
5. *Osmanlı Tarihinde Efsaneler ve Gerçekler*: Eser, Ertuğrul Gazi'den başlayıp 17. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Tarihi kaynakları içerisinde yer alan yanlış ve efsanevî anlatımları ele almaktadır. Kitapta toplamda 18 makale bulunmaktadır. İnalcık kaynaklarda yer alan bu tür rivayetleri uygulamış olduğu toponomi ve topografi metotları üzerinden incelemiştir. Eserde; Türkmenler ve Rumlar, İzmir'i Fetheden Bizans'ı Titreten Türk: Çaka Bey, Son Araştırmalarla Ertuğrul Gâzî'nin Gerçek Hikâyesi, Mitolojiden Gerçeğe: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Osman Gâzî'nin İzinde: İznik Kuşatması, Bölge ve Yollar vb. başlıklarda makaleler bulunmaktadır.
6. *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*
7. *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*

8. *Osmanlı ve Modern Türkiye*
9. *Doğu Batı / Makaleler 1-2*
10. *Şair ve Patron*
11. *Fatih Sultan Mehmet Han*
12. *Osmanlılar ve Haçlılar*
13. *Osmanlı Hâkimiyetinde Orta Doğu ve Balkanlar*
14. *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar (1441-1700)*
15. *Devlet-i Aliyye & Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I-IV*

Ayrıca *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*'ne toplamda 39 maddeyle katkıda bulunmuştur. Burada yayımlanan maddelerden birkaçı şunlardır: *Kanunnâme, Padişah, Timar, I. Osman, Orhan, I. Murad, II. Murad, I. Mehmed, II. Mehmed.*

B. Hoca ve Talebeleri

1. Hocaları

- *Mehmed Fuad Köprülü* (1890-1966): Türk edebiyatı tarihçiliğinin ilmî kurucusu, Türkoloji'de yeni ufuklar açmış ilim otoritesi, edip, yazar, siyaset ve devlet adamı. İnalcık, akademik hayata girişini Fuad Köprülü'ye borçlu olduğunu belirtir (İnalcık, *Tarih Bilinci*, 29).
- *Abdülbaki Gölpınarlı* (1900-1982): Tasavvuf ve tekke edebiyatı üzerine çalışmalar yapmış, 100'ün üzerinde kitap çalışması ve 400'ün üzerinde makale çalışması bulunan önemli bir isimdir. Özellikle Yûnus Emre ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî üzerine yayımladığı araştırmalarla tanınan Gölpınarlı'nın eserlerinden birkaçı şunlardır: *Melâmîlik ve Melâmîler, Fuzulî, Yunus Emre'de Öz Türkçe Kelimeler, Yunus Emre: Hayatı, Pir Sultan Abdal, Mevlânâ Celâleddin: Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler...*

  Halil İnalcık, Balıkesir Muallim Mektebi'nde iken kendisinden iki yıl boyunca edebiyat tarihi dersleri almıştır. İnalcık, kendisiyle arkadaş gibi bir iletişim kuran

hocasını tarif ederken şunları söylemektedir: "Müthiş bir hocaydı... O zaman gençti. Kendisi, biliyorsunuz, Mevlevî veya Bektaşî idi, hafızası bir divan gibi dolu; bütün şiirleri hafızadan okurdu. Onun dersini biz heyecanla beklerdik." (Çaykara, 33).

- *Mehmet Şemsettin Günaltay* (1883-1961): Devlet kademelerinin çeşitli makamlarında yer almış, ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin on dördüncü başbakanı olmuş ilim ve siyaset adamı Günaltay, ilmî ve siyasî çalışmaları bir arada başarıyla yürütmüştür. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü hocalarından biri olan Günaltay'dan umumi Türk tarihi alanında dersler alan Halil İnalcık, diğer hocalarından da çokça istifade ettiğini belirtir (İnalcık, *Tarih Bilinci*, 21). Dinler tarihi, felsefe, İslâm tarihi vb. çeşitli konularda eserler kaleme alan Günaltay'ın birkaç eseri şunlardır: *İslâm Târihi*, *Felsefe-i Ûlâ, Hurâfattan Hakîkata, Zulmetten Nûra, Târîh-i Edyân, İslâm'da Târih ve Müverrihler...* Kendisinin ayrıca *Sırât-ı Müstakîm*, *Sebîlürreşâd* ve daha başka dergilerde yayınlanmış birçok makalesi bulunmaktadır (Şahin, 1996).

Halil İnalcık'ın kısaca kendilerinden bahsedilenler haricinde; Nusret Kürkçüoğlu (öl. 1989), Yusuf Hikmet Bayur (öl. 1980), Ali Muzaffer Göker (öl. 1959) ve daha nice önemli isimlerden de çeşitli zaman ve zeminlerde dersler almıştır.

2. Talebeleri

- *Prof. Dr. İlber Ortaylı*: 1947 yılında Avusturya/Bregenz'de doğdu, ilk ve orta öğrenimini İstanbul'da, lise öğrenimini ise Ankara'da tamamladı. 1970 yılında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nü bitirdi. Akademik hayatında Halil İnalcık, Mübeccel Kıray, Şerif Mardin gibi önemli isimlerin talebesi oldu. Master çalışmasını Chicago Üniversitesi'nde Prof. Dr. Halil İnalcık'la yaptı. *Tanzimat Sonrası Mahalli İdareler* adlı tez çalışmasıyla doktora, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu* adlı çalışmayla da doçent unvanını aldı. Yurtdışında birçok

üniversitede misafir öğretim üyeliği yaptı, çeşitli seminer ve konferanslara katıldı. Ünlü tarih profesörü Ortaylı'nın 40'ın üzerinde eseri bulunmaktadır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *İmparatorluğun En Uzun Yılı*, *Batılılaşma Yolunda*, *Osmanlı Toplumunda Aile*, *Gelenekten Geleceğe*, *Türklerin Tarihi*, *İlber Ortaylı Seyahatnamesi*, ...

- *Prof. Dr. Özer Ergenç*: 1945 yılında İzmir'de doğdu. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ve Ankara Yüksek Öğretmen Okulu'ndan mezun oldu. Belirli bir süre tarih öğretmenliği yapan Ergenç, sonrasında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yeniçağ Tarihi Kürsüsü'nde asistan olarak görev yaptı. 1974 yılında *1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya Şehirlerinin Mukayeseli İncelenmesi Yoluyla Osmanlı Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Hayatı Hakkında Bir Araştırma Denemesi* başlıklı teziyle doktora, 1979'da da yine aynı kürsüde *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa, Yönetsel, Sosyal ve Ekonomik Durumu Hakkında Bir Araştırma* konulu teziyle doçentlik unvanını aldı. 1988'de aynı bölümde profesör oldu. Kendisinin yayımlanmış üç eseri bulunmaktadır. Bunlar; *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, *Osmanlı Tarihi Yazıları: Şehir, Toplum, Devlet*, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*.
- *Prof. Dr. Bülent Arı*: Yüksek lisans çalışmasını Bilkent Üniversitesi'nde 1996 yılında Prof. Dr. Halil İnalcık'ın danışmanlığında *Conflicts between the Dutch Merchants and the Ottoman Local Authorities according to the 'Felemenk Ahidname Defteri' dated 1091/1680* (*1091/1680 tarihli 'Felemek Ahidname Defteri'ne göre Hollandalı tüccar ile Osmanlı mahalli idarecileri arasındaki ihtilaflar)* başlığıyla tamamladı. Yine İnalcık'ın danışmanlığında yaptığı doktora çalışmasını *The First Dutch Ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and the Dutch capitulations of 1612* (*İstanbul'daki Hollanda Büyükelçisi: Cornelis Haga ve 1612 Hollanda kapitülasyonları)* başlığıyla 2003 yılında bitirdi. Arı, hocasının 13 yıl boyunca derslerine katıldığını ve kendisinden çokça istifade ettiğini çeşitli röportajlarda belirtir.

- *Doç. Dr. Abdurrahman Atçıl*: 1999 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans eğitimi tamamladı. 2002 yılında Bilkent Üniversitesi'nde *Procedure in the Ottoman court and the duties of kadis (Osmanlı mahkeme prosedürü ve kadıların görevi)* başlıklı yüksek lisans tezini tamamladı. Bilkent Üniversitesi'nde iken Prof. Dr. Halil İnalcık'ın talebesi oldu. Doktora tezini Chicago Üniversitesi'nde Osmanlı ilmiye sınıfının oluşumu üzerinde çalışarak tamamladı. Türkiye'ye döndükten sonra 2020 yılına kadar Şehir Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapan Atçıl, hâlen Sabancı Üniversitesi'nde görevine devam etmektedir. Kendisinin *Erken Modern Osmanlı İmparatorluğu'nda Âlimler ve Sultanlar* başlıklı bir eseri bulunmaktadır.

Halil İnalcık'ın yukarıda kısaca zikredilenler dışında Doç. Dr. Emrah Safa Gürkan, Dr. Öğr. Üyesi Fatih Bayram, Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul İsmail Ökten, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şakir Yılmaz, Doç. Dr. Nejdet Gök gibi yüzlerce talebesi olmuştur.

C. Tarih Anlayışı ve Araştırma Yöntemleri

Tarih alanında bu denli çalışmalar ortaya koymuş olan bir kimsenin tarih anlayışı ve araştırmalarında kullanmış olduğu yöntemler, hem muasırı olan araştırmacılar için hem de kendisinden sonra gelen nesil için önemli bir örneklik taşımaktadır. Halil İnalcık'ın tarih anlayışı ve araştırma yöntemleri kısa açıklamalarla -ki bunlar, şüphesiz hocanın tarih anlayışını ve araştırma yöntemlerini ifade de yetersiz kalır- şöyle aktarılabilir:

1. Objektiflik

Halil İnalcık, objektif tarih anlayışının kolay olmadığını ancak bunun sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Kendisiyle yapılan bir söyleşide objektif tarihin olup olmayacağıyla ilgili yöneltilen bir soruya direkt olarak "olamaz!" karşılığını vermekte, tarihçiliğin yapıldığı dönemin zaman ve zemininin etkili olduğunu vurgulamaktadır (İnalcık, *Tarih Bilinci,*

11). Ayrıca özellikle Osmanlı tarihiyle alâkalı Batılı tarihçileri değerlendirirken taraflı, objektiflikten uzak anlatımları eleştirmiş, tarihçiliğimizde objektif bir tutumu benimseyip taraflı tarihçilikle de mücadele edilmesi gerektiğini söylemiştir.

2. Yabancı Dil Bilmek

Tarih araştırmacının mutlaka birden fazla yabancı dile hâkim olması gerektiğini düşünen İnalcık, bunun gereğini kendi çalışmalarıyla da ortaya koymaktadır. Onu meşhur eden eserlerinden biri olan *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600* kitabını İngilizce olarak kaleme alması bu durumu yansıtan güzel bir örnektir. Yukarıda İnalcık'ın hayatından bahsedilirken değinildiği üzere tarih araştırmacılarının üç batı, iki doğu dilini öğrenmelerini tavsiye etmektedir.

3. Topografi Metodu

Kaynakta geçen bir yer adının ilgili yere gidilip yerinde incelenmesi ve rivayetin doğru olup olmadığının tayin edilmesine topografik çalışmalar diyoruz. İnalcık, bu metodu kendi çalışmalarında benimsemiş bir tarihçidir. Bununla alâkalı kendisi şunları söyler: "Âşıkpaşazâde'nin Osman Gazi ve Orhan'a ait ilk anlatılarındaki yer adlarını yer yer gezerek buldum. Beş altı sene böyle dolaştım bu yer adları için. Bu rivayetlerin yüzde ellisinin doğru olduğunu ortaya çıkardım. İlk Osmanlı devri işte bu tenkit yoluyla gerçeğe kavuşturuldu." (İnalcık, *Tarih Bilinci,* 38).

4. Tarih ve Sosyal Bilimler İlişkisi

Tarih, toplumla uğraşan bir bilimdir, onun için İnalcık tarihçi bir kimsenin sosyoloji, ekonomi, siyasî ilimler, sosyal antropoloji, arkeoloji gibi bilimleri okumasını önermekte, hatta kendisini dünyaya bu sayede kabul ettirdiğini belirtmektedir (İnalcık, *Tarih Bilinci*, 84). Sosyal bilimlerden uzak yapılmaya çalışılan tarihçilik sığ kalacaktır. Kaynaklara inerek irdelenen tarihte yaşanmış bir olayın, sadece rivayet aktarımıyla sınırlı kalması, yaşanan sosyal olayın eksik anlaşılmasına sebep

olacaktır. Onun içindir ki İnalcık tarihçinin sosyal bilimler üzerinde okumalar yapmasını gerekli görmektedir. (İnalcık'ın tarihçilik anlayışını sosyolojik olarak örnek bir çalışma üzerinden incelemek için bkz. Yüksel, 2012)

5. Tarihçi ve Hakikat

Halil İnalcık, bir ilim adamının özellikle de bir tarihçinin övülmek ve şöhret niyetiyle çalışmasını doğru bulmaz ve bu niyetle çalışan araştırmacıların başarılı olamayacaklarını belirtir. Tarihçinin, hakikatin peşinde koşan biri olarak zamana ve zemine uygun düşeceği için hakikatten şaşıp arşiv, vesika ve metinlerin aksi bir yorumda bulunmaması gerektiğini, ayrıca araştırmalarda parçacı bir okuma yaparak parçayı bütüne kurban etmemeyi tavsiye eder.

6. Hipotez-Delil Dengesi

Bilimsel çalışmalarda öncelikle ortaya bir hipotez konur, ardından deliller üzerinden hipotez üzerinde yoğunlaşılır. Ancak mevcut deliller, vesikalar hipotezi desteklemiyorsa hipotez gözden geçirilir ve değiştirilir. Günümüz tarih anlayışında da olması gereken tavır budur. Her kesimin kendince hipotezleri bulunmaktadır, Fakat bu hipotezler elimizdeki delillerle desteklenemiyorsa o hipotezi değiştirmek esastır, delili hipoteze göre yorumlamak değil. İnalcık da araştırmalarında bunu uygulamış bir tarihçidir.

7. Arşiv Çalışması

Halil İnalcık tarihçileri iki kısma ayırır: Bir kısmı arşivlerde araştırma yapan, ciddi bilimsel metotlarla çalışan ve hakikatleri ortaya koyan; diğer kısmı ise tarihî malumatları geniş kitlelere ulaştırmak için yazan kişilerdir (İnalcık, *Tarih Bilinci*, 13). İnalcık bu ikili tasnife bütünüyle uyan ender tarihçilerdendir. Uzun yılların arşiv tecrübesiyle, araştırma yapacaklara arşivlerde özellikle de Avrupa arşivlerinde çalışmayı, vesikaları incelemeyi, birincil kaynaklardan istifade etmeye özen göstermeyi ve kaynaklara hâkim olmayı tavsiye etmektedir.

8. Hermenötik

Kısaca metin analizi diye tanımlanabilecek hermenötik, önceleri kullanılan ya da kullanılabilen bir yöntem değildi. Bu metodun tarihçilikte olması gerektiğini savunan ve bunu dikkatle uygulayan Halil İnalcık, tarihî gerçeklere metinlerin tenkidi yapılarak ve hatalarından arındırılarak ulaşılabileceğini söylemektedir (İnalcık, *Tarih Bilinci,* 36).

D. Hakkında Yapılan Çalışmalar (Literatür)

Ömrünü tarih alanına özellikle de Osmanlı tarihine adamış bir ilim adamı hakkında birçok tez ve onlarca makale yazılmış olması gerekirken maalesef bunun yeterince gerçekleşmediğini söylemek zorundayız. Halil İnalcık hakkında yapılmış olan bazı çalışmalar aşağıda gösterilmektedir:

1. Tezler

Halil İnalcık'ın Osmanlı Tarihi Araştırmalarına Sosyolojik Bir Bakış, Fehime Yüksel, 2012, Yüksek Lisans Tezi. Bu araştırma Halil İnalcık'ın *Osmanlı İmparatorluğu - Klasik Çağ (1300-1600)* adlı eserini eksene alarak hem İnalcık'ın tarih anlayışını, tarih yazma yöntemini hem de eserini sosyolojik olarak analiz etmektedir.

2. Makaleler

Halil İnalcık ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları, Bülent Arı, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, sy.5, ss.27-56, 2005.

Tarihçilerin Kutbu Halil İnalcık'ın Gözüyle Vakıf Kurumu, Yılmaz Kurt, Vakıflar Derhisi, sy.46, ss.189-193, 2016.

Müverrihler Semâsının Gurûb Eden Güneşi: "Şeyhü'l-Müverrihîn" Halil İnalcık (1916-2016), Hakan Yılmaz, Akademik İncelemeler Dergisi, c.11, sy.2, ss.217-231, 2016.

Hocaların Hocası Halil İnalcık'ın Ardından, Seyfi Kenan, Osmanlı Araştırmaları, c.49, sy.49, ss.1-6, 2017.

Tarihçilerin Kutbu Halil Hoca'nın Ardından, Akşin Somel, Osmanlı Araştırmaları, c.49, sy.49, ss.15-23, 2017.

Prof. Halil İnalcık'ın (1916-2016) Akademik Biyografisi, Selim Aslantaş, Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi, c.1, sy.1, ss.112-129, 2017.

Halil İnalcık, E. Atilla Aytekin, Mülkiye Dergisi, c.40, sy.3, ss.112-129, 2017.

In Memoriam: With Halil Hoca at the Quads of the University of Chicago, Fariba Zarinebaf, Linda Darling, Palmira Brummett, Daniel Goffman; Osmanlı Araştırmaları, c.49, sy.49, ss.7-14, 2017.

Halil İnalcık'ın Merceğinden Osmanlı, Ali Can Tekinay, FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, sy.10, ss.417-420, 2017.

Halil İnalcık'ın Merceğinden Osmanlı, Samet Akpınar, Tarih Kritik Dergisi, c.4, sy.2, ss.23-26, 2018.

Annales'ten Tarihsel Sosyolojiye Bir Köprü: Halil İnalcık, Utku Aybudak, 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, c.2, sy.2, ss.382-399, 2021.

Tarihçilerin Kutbu Prof. Dr. Halil İnalcık İle Söyleşi, İhsan Tayhani, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, c.1, sy.49, ss.482-491, 2021.

3. Sempozyum, Panel ve Konferanslar

Halil İnalcık'ı Anma Paneli, Yrd. Doç. Abdurrahman Atçıl, Yrd. Doç. Ertuğrul İ. Ökten, Yrd. Doç. Fatih Bayram, Yrd. Doç. M. Şakir Yılmaz; Bilim ve Sanat Vakfı, 22.10.2016.

Şeyh'ül Müverrihin Halil İnalcık Konferansı, Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu, Bursa/Osmangazi İlçe Belediyesi, 07.11.2016.

Öğrencilerinin Gözünden Tarihçilerin Kutbu Halil İnalcık Konferansı, Prof. Dr. Özer Ergenç, Prof. Dr. Bülent Arı, Türkiye Bilimler Akademisi, 30.11.2016.

Uluslararası Prof. Dr. Halil İnalcık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu, Gazi Üniversitesi, T.C. Başbakanlık Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu, 10-13.04.2017.

Halil İnalcık'ın Hayatı Konferansı, Doç. Dr. Ahmet Özcan, Doç. Dr. Uğur Altuğ, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 09.03.2018.

Halil İnalcık ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Konferansı, Mod. Prof. Dr. Cafer Çiftçi, Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu, Prof. Dr. Özer Ergenç, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 01.11.2019.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Değerlerinden Bir Portre: Prof. Dr. Halil İnalcık Konferansı, Prof. Dr. Özer Ergenç, Prof. Dr. Hülya Taş, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 25.07.2021.

Osmanlı Sosyo-Ekonomik Araştırmalarında Öncü "Halil İnalcık" Konferansı, Prof. Dr. Mehmet Bulut, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Halil İnalcık Tarih ve Toplum Bilimleri, 27.10.2020.

Sonuç

Halil İnalcık; yapmış olduğu araştırmalarla, ortaya koymuş olduğu eserlerle, geride bıraktığı öğrencilerle, ders verdiği üniversitelerle ve almış olduğu ödüllerle kısacası bir asırlık ömrüyle ülkemiz için ne kadar önemli bir isim olduğunu göstermektedir. Kendisi genelde ilim adamı özelde de tarihçi kimliğiyle hem muasırları için hem de sonraki süreçte gelen araştırmacılar için örneklik sunmaktadır. Ülkemizin toplumsal ve idarî açıdan yetiştirilmiş olan böyle değerlere sahip çıkmasını ve daha nicelerini yetiştirmesini ümit ediyoruz.

Kaynakça

Akün, Ömer Faruk. "Gölpınarlı". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. 14/146-149. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Arşiv, TRT. "Halil İnalcık". *YouTube*. Yayın Tarihi 24 Temmuz 2020.

Aslantaş, Selim. "Prof. Halil İnalcık'ın (1916-2016) Akademik Biyografisi". *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi* 1/1 (Ocak 2017), 112-129.

Bardakçı, Murat. "Tarihçilerin Kutbu Halil İnalcık'a Cumhurbaşkanı'nın talimatıyla geleneksel 'ulema kabri' inşa edildi". *Haber Türk* (23 Temmuz 2017).

Çaykara, Emine, *Tarihçilerin Kutbu "Halil İnalcık Kitabı"*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

İnalcık, Halil. *Tarihe Düşülen Notlar Konuşmalar 1947-2014*. 2 Cilt. İstanbul: Timaş, 2015.

İnalcık, Halil, *Halil İnalcık'ın Merceğinden Tarih Bilinci.* İstanbul: Profil Kitap, 2020.

Öztürk, İlker Nuri. "Yazarken Şeref Duydum". *Yeni Şafak* (25 Temmuz 2017).

Şahin, Kamil. "Günaltay". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi.* 14/286-288. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü. "Kültür ve Turizm Bakanlığı Özel Ödülleri Alanların Listesi". Erişim 6 Kasım 2021.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "Dışişleri Bakanlığı Üstün Hizmet Ödülü ile Devlet Nişan ve Madalyaları". Erişim 6 Kasım 2021.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. "17. Sedat Simavi Ödüller - 1993". Erişim 6 Kasım 2021.

Yılmaz, Hakan. (2016). "Müverrihler Semâsının Gurûb Eden Güneşi: "Şeyhü'l-Müverrihîn" Halil İnalcık (1916-2016)". *Akademik İncelemeler Dergisi* 11/2 (Ekim 2016), 217-231.